
„PROSINCOVÝ BLOK“ A ALTERNATIVA MENŠINOVÉ LEVICOVÉ VLÁDY V ČESKOSLOVENSKU 1935

Ivan Pfaff

V druhé polovině roku 1935 šlo v Československu o rozhodnutí, zda bude nebo nebude nastoupen nový politický kurs – levicový, „protifašistický“ nebo pravicový, „fašistický“. Množily se symptomy dalekosáhlé změny v tradiční politické struktuře. Agresivně a ambiciózně vystoupilo nové české reakční seskupení – „Národní sjednocení“. Také uvnitř koalice se ze všech stran pociťovala přibývajících nervozita a napětí, zvláště v důsledku nástupu „fašistické“ pravice v agrární straně. Rozpory v koalici se vyostřily, když se agrární strana rozhodla počátkem listopadu 1935 vyslat do křesla ministerského předsedy dosavadního ministra zemědělství Dr. Milana Hodžu místo konciliantního Jana Malypetra. Jeho funkce v čele vlády se pociťovala – mylně ovšem – jako symptom úsilí agrární strany o zásadní změnu dosavadního kursu zahraniční i vnitřní politiky ČSR, jako symptom posílení pravice v agrární straně. Na rozdíl od jarmarečnického útoku Národního sjednocení v květnu 1935 visel nyní ve vzduchu široce založený pokus koncentrovat všechny fašistické síly bez národních rozdílů kolem agrární strany a pokud možno uchvátit moc ve státě a nastolit dokonce fašistickou diktaturu. K tomu měla agrární pravice připraveno několik spolehlivých a ke všemu ochotných spojenců: ryze fašistické Národní sjednocení (v opozici), zaostalou živnostenskou stranu, Hlinkovu slovenskou L'udovou stranu a posléze Henleinovu SdP, s níž se neostýchala uzavřít alianci. Otevřená krize vypukla v souvislosti s Masarykovou abdikací na úřad presidenta republiky a s nastávající volbou presidenta nového: zde viděl pravicový a fašistický blok, který byl ještě v zárodcích, jedinečnou příležitost k úderu a k uchopení moci.

19. listopadu 1935 navštívil Masaryka neoficiálně Malypetr, mezitím předseda poslanecké sněmovny Národního shromáždění, a požádal jej, aby ještě neodstupoval, s odůvodněním, že otázka jeho nástupce se ještě nedá řešit; ale Masaryk zůstal pevný. 21. listopadu sdělil svůj úmysl oficiálně Hodžovi a zdůraznil, že za svého nástupce považuje Beneše. Také Hodža se pokoušel odvrátit Masaryka od jeho rozhodnutí a posunout jeho abdikaci minimálně o dva, ne-li o tři měsíce: agrární pravici bylo Masarykovo rozhodnutí nepohodlné, protože fašistický blok vězel ještě v počátcích svého formování a protože ona sama nebyla ještě připravena k akci. Když Hodžův pokus u Masaryka ztroskotál, ohlásil mu, že předloží věc vůdcům koaličních stran, což také příští den, 22. listopa-

du, provedl¹. Ačkoli ani agrárníci ani jejich spojenci nebyli připraveni k jakémukoli nadějnému úderu, přivedla je lákavá příležitost oslabit levici utvořením pravicového bloku, ano úplně ji vyřadit z politického života, k akci, i když ta se musela improvizovat. Po řadě komplikovaných obrátů se prosadilo ve vedení agrární strany kolem 30. listopadu stanovisko extrémistů, pokusit se při této neočekávané příležitosti o uchopení moci a o fašistický převrat. Když Beneš mluvil 1. prosince s Hodžou, který mu řekl, že nevidí pro jeho volbu žádné potíže a že je sporná jen osoba příštího ministra zahraničí – Beneš chtěl Kroftu, agrárníci Benešova rivala Osuského² –, byl tento stav věcí dávno překonán.

Mezitím se totiž aktivizovalo uvnitř agrární strany její fašistické křídlo v čele se senátorem Vraným, šéfredaktorem Venkova; mezi jeho členy nalézáme ministra vnitra Černého, ministra zemědělství Zadinu, fašistické novináře Kahánka a Halíka a dokonce i předsedu strany Berana. V Kahánkově deníkovém záznamu z 1. a 2. prosince čteme: „V užším předsednictvu strany vystoupil Vraný proti Benešově kandidatuře. Postupoval otevřeně a tvrdě...Otázka Benešovy kandidatury byla nečekaně a vědomě uvedena na přetřes Benešovými odpůrci. Překvapilo, kdo všechno byl proti Benešovi. Ostře mluvili Donát, Halík, Zadi-na, Černý, Beran“³. V týchž dnech zahájila agrární pravice jednání s SdP: její poslanec Sebekowski, jehož delegoval Henlein jako svého důvěrníka k rozhovorům, žádal na Stoupalovi, vůdci moravského křídla agrární strany, za podporu českého fašistického bloku umístění 30.000 sudetských Němců ve státních službách a dvě ministerská křesla ve vládě⁴.

4. prosince přijel do Prahy Hlinka, který v rozhovoru s Beranem navrhl jako Benešova protikandidáta Černého. U luďáků se spoléhali agrárníci na křídlo Sidorovo, extrémně separatistickou skupinu, a ten vyjednával jménem bloku s maďarskými opozičními poslanci. Na druhé straně chtěli ale představitelé katolické české lidové strany (Šrámek) a církevní hierarchie (kardinál Kašpar) u Slováků prosadit Beneše. Beran řekl Hlinkovi: „Beneš je levičák, tady jde o národní otázku, o poměr k Rusku a o význam katolicismu... Agrární strana je strana katolická. Musíme společně vytvořit pravý blok“⁵. Beran Hlinkovi navrhl, když nemůže být kandidátem pravice Kramář (s tím Hlinka také mluvil), aby se kandidatura nabídla katolickému a pravicovému prof. Pekařovi, tradičnímu oponentovi Masaryka.

Kam směřovaly intriky agrárníků, odhalil dodatečně sociálně demokratický tisk. Chtěli dosáhnout vládu, která by prováděla útok na všechna sociální práva dělnictva a změnu zahraniční politiky (příklon k Třetí říši a odklon od SSSR) – a to i za cenu občanské války⁶. Sociálně demokratický tisk určil vliv a pozici fašistoidních velkostatkářů jako ohnisko fašizace agrární strany a jejího útoku proti Benešovi a levici⁷. „Nejistota, způsobená politickým sobectvím

několika jednotlivců byla příčinou celé nervozity“, psalo Právo lidu. „Nestoudný způsob agrární agitace a již pouhý fakt, že se našli lidé, kteří měli odvahu jít proti přání presidenta Masaryka, odhalily charakter těchto lidí, kterým nešlo o republiku a vůbec už ne o republiku Masarykovu“. Redakce levicových listů, psal deník dále, staly se cílem pokusů o mystifikace, urážlivých pověstí a výhružných anonymních dopisů⁸. Václav Běhounek, přední teoretik a komentátor Skupiny Dělnické akademie, seskupení levicových intelektuálů, kteří stáli v opozici proti reformistickému vedení sociální demokracie, charakterizoval přílehlavě situaci, docílenou fašisty: „Vlády nad československým lidem chtěli dobýt lidé, jejichž filosofický názor na svět určují bankovní konta... Sloupce nejhlubšího morálního úpadku, politické a mravní anarchie, rozvratnictví nejhlubší národní tradice a drahého Masarykova odkazu i vážných a nebezpečných pokusů o uchvácení moci fašismem – to byly cíle agrární pravice typu Vraného a Kahánka“⁹. Proti nebezpečí pravicové vlády, která by byla odkázána na podporu protistátního henleinovského hnutí, která by zúčtovala se všemi socialisty a likvidovala dělnická práva, vystoupil 6. prosince v poslanecké sněmovně sociálně demokratický ministr Meissner¹⁰.

Avšak 3. prosince přešla levice, krajně znepokojená konspirativními plány fašistického bloku, k ofenzívě. Už na konci listopadu mobilizovaly se proti fašistickému nebezpečí nekomunistické socialistické síly, které dokonce uvažovaly o stranické fúzi sociálních demokratů s národními socialisty a měly na mysli možnost úderu proti „prosincovému bloku“ v protifašistickém, ale i socialistickém směru. Na masovém shromáždění, které uspořádaly obě strany 28. listopadu, šest dní po vyrozumění koaličních stran o Masarykově abdikacním rozhodnutí, ve velkém sále pražské Lucerny za účasti 7000 osob, prohlásil předseda sociální demokracie Antonín Hampl: „Síly demokratického socialismu nakonec smetou všechno, co chce vládnout proti duchu pracujícího lidu...Musíme hájit občanské svobody a dělnická práva, národní jednotu, státní samostatnost a demokratickou republiku... Kapitalismus se přežil a musí ustoupit spravedlivějšímu uspořádání poměrů v lidské společnosti...Vývoj událostí nás poučuje, že v lůně demokratického socialismu je třeba naprosté jednoty. Poměry nutí všechny pracující lid k obraně, již jsme povinni dát výraz seskupením demokratického socialismu“ Také Václav Klofáč, předseda národně socialistické strany, zdůraznil, že „je třeba, aby socialistické strany maširovaly v jedné frontě spolu“¹¹.

K fúzi obou stran sice nedošlo, ale už 3. prosince se vynořila myšlenka menšinové levicové vlády, složené z českých a německých sociálních demokratů, národních socialistů a lidovců, v níž by 80% resortů obsadili socialisté a která by byla rozšířena zřízením dvou nových ministerstev (zbrojní průmysl, propaganda) a rozdělením ministerstva obchodu a průmyslu ve dva resorty, aby kabi-

net mohl mít dvacet členů. Uvažovalo se o osmi českých a slovenských sociálních demokratech (Tymeš, Markovič, Bechyně, Nečas, Dérer, Meissner, Macek, Laušman), o šesti národních socialistech (Ripka, Stránský, Zenkl, Franke, Zemínová, Hrušovský), o dvou německých sociálních demokratech (Czech, Taub) a o čtyřech lidovcích v čele s Msgre. Šrámkem, dosavadním ministrem pro sjednocení zákonů. Ripka měl převzít ministerstvo zahraničí, Nečas ministerstvo vnitra, Bechyně ministerstvo národní obrany, Stránský ministerstvo spravedlnosti, Macek ministerstvo financí, Dérer ministerstvo školství, Meissner sociální péči a Zenkl propagandu¹². Sledovalo se také zřetelné omlazení kabinetu – Ripkovi bylo čtyřicet, Laušmanovi dokonce 32 let. Zatímco nebylo pochyb o náměstcích premiéra (Nečas, Zenkl, Czech), byla volba ministerského předsedy problematická. Jeho funkci nemohl převzít národní socialista jako zástupce strany, která kandidovala uchazeče o presidentský stolec, ale ani sociální demokrat, aby se zamezilo zbytečnému dojmu, že jde o převzetí moci socialisty, který by vyvolal nepříznivý ohlas v zahraničí. A tak bylo vedení vlády nabídnuto Šrámkovi, který byl rozhořčen agresivitou agrární pravice a nabídku ochotně přijal. Tak vznikla paradoxní konstelace: příslušník katolické strany se měl stát předsedou vlády, v níž by seděli jen tři ministři jeho strany, a právě to dostatečně ukazuje, že koalice socialistů s katolíky byla jen vývěsním štítem k utlumení velké socialistické převahy ve vládě¹³.

V sociálně demokratickém tisku se objevila těsně po 3. prosinci řada náznaků i otevřených formulací, které prokazují, jak reálná a aktuální byla myšlenka menšinové levicové vlády. Mluvílo se zcela jasně o „tvoření nových politických bloků, o soustředění a sjednocení politických stran, o nových politických útvech a seskupeních“, vytyčovala se možnost „fúze levicových stran v kterékoli formě, zejména též za účasti německých sociálních demokratů a za parlamentního tolerování socialistického bloku komunisty..., zejména, kdyby fúze mohla počítat s aliancí s lidovou stranou“, sociální demokracie „nijak neskrývá“, že by uvítala vytvoření jednotného socialistického bloku, který by se mohl stát jádrem socialistické menšinové vlády“¹⁴. Zejména jasně se vyslovil 5. prosince Tymeš, designovaný ministr v plánované vládě: „Sociální demokracie nijak nepopírá, že si upřímně přeje sjednocení všech socialistických sil (t.j. bez komunistů, I.P.) v akční jednotu, schopnou převzít vládní zodpovědnost, za předpokladu spoluúčasti strany lidové a konstruktivního postoje komunistů k novému bloku...Není důvodu, proč by se (socialistické strany, I.P.) nemohly stát rozhodující silou v tomto státě,... kdyby se všechny tyto strany shodly na společném, obecném programu hospodářském a sociálním, reformujícím kapitalistický systém... S komunisty *zatím* socialistické strany nemohou společně postupovat. Rozpory mezi socialisty a komunisty jsou *stále ještě* dosud značné... Jiná věc by ovšem byla, kdyby KSČ projevila ochotu neklást překážky socialistickému vlád-

nímu bloku a nehlasovat proti němu... Demokratický režim upevníme, když se včas bude zasahovat do hospodářských problémů a když se budou transformovat v duchu sociálního pokroku¹⁵. Týž den vyzýval Fischer s Patzakem v otevřeném listě představenstvo čs. sociální demokracie, že „jeví se u nás nutná potřeba výměny vlády ve smyslu levicového bloku a důsledně antifašistického kurzu“ a požadoval souhlas vedení strany „s požadavkem vytvoření co nejúžšího spojení vlády s lidem“, které může „zajistit jen nová levicová vláda“¹⁶.

O den později prohlásil ministr Meissner ve zmíněné už parlamentní řeči, že „prosincový blok“ chce „zúčtovat se všemi marxisty, přičemž se pod pojmem marxistů zahrnují socialisté všech odstínů“, a že pravice agrárníci a jejich spojenci „míříce na socialismus, mají na mysli dělnictvo a jeho politickou mocenskou pozici“. Zároveň skicoval otevřeně alternativu socialistického vývoje: „Oproti liberalistickému podnikání stavíme se za požadavek plánovaného hospodářství... Když se u nás jen dotknete otázky soukromého vlastnictví výrobních prostředků, setkáte se... s výrazem strachu, co vše by mohlo být s provedením této myšlenky spjato¹⁷.

Nejzřetelněji formuloval celou otázku 9. prosince orgán Skupiny Dělnické akademie (psáno zřejmě 7. prosince): „Apelujeme naléhavě, ano zapřísaháme vedení naší strany, aby se okamžitě dohodlo s oběma dalšími vládními socialistickými stranami na vytvoření menšinové socialistické vlády... Odmítáme sice nadále rozhodně komunistické pojetí lidové fronty, ale považujeme za možné..., že by komunisté mohli zaručit socialistické vládě podporu v parlamentě. Necht' vedení všech tří stran neváhá pokusit se o dorozumění s nimi. Socialistická vláda by ostatně nemusela zůstat menšinová. Apelujeme na vedení všech tří socialistických stran, aby hned po vytvoření vlády... rozpustily Sudetoněmeckou stranu, Národní sjednocení a Gajdovy fašisty, a zajistily si tak parlamentní většinu. Socialistická vláda musí také zlomit moc finančního a bankovního kapitálu – tuto nejsilnější oporu domácího fašismu – a zestátněním velkých bank, uhlobaronů a zbrojního průmyslu otevřít cestu k přebudování měšťanské demokracie v demokracii socialistickou“¹⁸. Toto prohlášení shrnuje in nuce jako žádný jiný pramen všechny problémy, před nimiž by stála levicová vláda před a po jejím nástupu k moci: přeměnu menšinové vlády ve vládu většinovou rozpuštěním SdP, Národního sjednocení a Národní obce fašistické; socializační opatření této vlády reformou kapitalismu; zaručení parlamentní podpory pro tuto vládu komunistickou stranou.

Podle původního konceptu měla levicová vláda zajistit jen Benešovu presidentskou volbu a hned poté podat demisi¹⁹. Ale jak po 5. prosinci stále zřetelněji krystalizovala její alternativa, převládlo mezi jejími potencionálními členy přesvědčení, že by si měla ještě před volbou presidenta republiky zajistit parla-

mentní většinu zákazem Henleinovy strany, Národního sjednocení a Gajdovy strany²⁰, takže by pak mohla vládnout celá léta, kdyby disponovala parlamentním tolerováním komunistů; a s tímto programem šel pak socialisticko-levicový blok do zápasu o konstituování jeho kabinetu. Dalo by se lehce odhadnout, co všechno by znamenala taková vláda pro vývoj budoucích tří kritických let; a nezdá se, že by v září 1938 vůbec mohlo dojít ke kapitulaci před mnichovským diktátem, kdyby byla v té době u moci. Druhý problém: potencionální členové levicové vlády si byli dobře vědomi a mohli také denně sledovat, že finanční velkokapitál, vedený Živnobankou a Agrární bankou, figuroval v pozadí „prosincového bloku“ jako jeho inspirativní síla. Proto byli ochotni provést zestátnění všech bank s více než 500 zaměstnanci i důlních a ocelářských koncernů, protože přesně vycítili, že i průmyslový kapitál představoval nepostradatelnou oporu pro úsilí fašismu o uchvácení moci²¹.

Nejobtížnějším problémem bylo získání komunistů bez jejich zastoupení ve vládě. Citovaný článek Tymešův prokazuje, že si socialistický blok hned po 3. prosinci uvědomoval, že celý plán zůstane pouhou chimérou bez komunistické parlamentní podpory (dohromady s KSČ měl blok 44 procent mandátů). Předpoklady pro spolupráci se utvářely zpočátku negativně: ve své parlamentní řeči z 6. prosince požadoval Šverma vystoupení socialistických stran z vlády, aby se mohla konstituovat mimoparlamentní antifašistická lidová fronta. Přitom nepochopil, že takový postup by jen nahrával pravici a umožnil jí vytvořit pravcovou fašistoidní vládu, která by revidovala zahraniční politiku a odbourala všechna práva dělnictva²². Během několika dnů revidovalo ale vedení KSČ tuto nemožnou pozici, nikoli bez tlaku a argumentace sociálně demokratického tisku a bez iniciativy vůdčích členů levicového bloku. „Tusar také vládl nějaký čas bez plné většiny a uměl si pomoci dohodou s některou opoziční stranou“, zdůrazňoval výmluvně Stivín a o několik dní později napomínalo Právo lidu komunisty k obratu kvazi nabídkou jejich vládního zastoupení: „Kdyby komunisté byli provedli ten obrat ve své taktice, který učinili z rozkazu Moskvy teprve letos na podzim, už loni,... mohlo se dnes jednat o jejich vstupu do vlády“²³. Když šel tento komentář do sazby, probíhaly už rozhovory mezi Nečasem, Ripkou, Laušmanem a Bechyněm na jedné straně a mezi Slánským, Švermou, Sinkulem a Synkem na straně druhé, které se konaly 8. a 9. prosince a v nichž komunisté slíbili nové vládě přímou parlamentní podporu za závazek svých partnerů provést socializační hospodářské zásahy²⁴. V důsledku toho vystoupil také 12. prosince v poslanecké sněmovně NS A. Zápotocký s usnesením poslaneckého klubu KSČ, v němž se pravilo: „Došlo-li by k utvoření vlády, která by chtěla vystoupit proti nejreakčnějším nepřátelům lidu,... pak jsme ochotni podporovat tuto vládu ve všech činech, které by byly namířeny proti fašismu a kapitalismu“²⁵. A Šverma telegrafoval téhož 12. prosince do Moskvy Gottwaldovi: „Není

vyloučena menšinová vláda bez agrárníků. V tomto případě ... ohlásíme, že jsme ochotni vládu při prosazování našich požadavků podporovat“²⁶. Socialistům a lidovcům ale uniklo, že komunisté chtějí neúnosně vázat svou podporu menšinové vlády na prosazování vlastních stranických požadavků a že by uvedli menšinovou vládu do závislosti na podpoře politiky KSČ. Přesto prominentní sociálně demokratický novinář dosvědčoval den po presidentské volbě, že se „komunisté připojili jako partner k nejširší jednotné frontě, jaké se kdy zúčastnili mimosovětských komunistů“ a že „učinili další výrazný krok doprava, na cestě k vývoji v opoziční socialistickou stranu“²⁷.

Komunisté však porušili v rozhodující chvíli boje o levicovou vládu své závazky a torpedovali svou vlastní politiku. 10. prosince dosáhlo napětí ve vnitropolitické krizi svého vrcholu, blok socialistů a lidovců se rozhodl udeřit a požadovat kategoricky předání moci. Tento krok ozřejmil „prosincovému bloku“ že v zemi se dá vládnout bez agrárníků. Plán menšinové vlády se socialistickou převahou mimořádně ohrožoval fašistický blok a jeho udržení²⁸. Tím spíše, že taková vláda by disponovala možností mobilizovat masy proti jeho plánům, jak ostatně naznačovalo silné hnutí ve společnosti proti fašistickému bloku a pro socialistickou vládu, zvláště mezi mládeží a dělnictvem²⁹. Aby uvolnil cestu pro Šrámkovu vládu, podal Hodža – podrážděný štvanicemi agrární pravice i proti němu osobně – 11. prosince demisi celé vlády, kterou ale Masaryk v naprostém nepochopení věci nepřijal a tím blokoval cestu menšinové vládě³⁰. Aby bylo možno pochopit takto vzniklou situaci, je třeba vrátit se k vývoji uvnitř „prosincového bloku“ po 5. prosinci.

Po rozhovoru Beran – Hlinka (4.12.) se snažili agrárníci nalézt nepolitickou osobnost, jejíž jméno by mělo zvuk která by byla přijatelná veřejnosti, jako Benešova protikandidáta. Když Pekař nabídku odmítl, sáhli v nouzi po předsedovi České národní rady prof. Bohumilu Němcovi, vynikajícím botanikovi evropského jména, politicky ale přímo ignorantovi, a 7. prosince oznámili jeho jméno všem politickým stranám. V tomto okamžiku bylo formování „prosincového bloku“ úplné a koalice se otevřeně rozpadla ve dva nesmiřitelné tábory: tři socialistické strany a strana lidová se postavily za Beneše, agrárníci se živnostenskou stranou – a s Národním sjednocením, Gajdovými fašisty a stranou Hlinkovou a Henleinovou z opozice – ohlásili jako svého kandidáta Němce. Zatímco agrárníci dále vedli jednání s SdP, intervenovali sociální demokraté a národní socialisté u Němce, ale jejich pokus pohnout jej ke stažení kandidatury selhal. 10. prosince, jak řečeno, rozhodl se blok socialistů a lidovců pro otevřenou konflagraci a v této situaci padla demise z 11. prosince³¹. Ta se ovšem nedá vysvětlit v žádném případě jako Hodžova ochota uvolnit cestu vládě Šrámkově, ale měla hlubší důvody v „prosincovém bloku“ samotném.

Demise reflektovala neřešitelné vyostření rozporů mezi oběma bloky. Pravici šlo o to, získat čas, protože fašistický blok stále ještě nebyl pevně zformován. Hodžův pád by byl nebyl vítán jen Vranému, Stoupalovi a jiným fašistickým agrárníkům, ale také Beranovi, který by se byl tak zbavil svého hlavního rivala. To možná prohlédl Masaryk. Demise byla tedy zřejmě především zásluhou fašistického křídla agrární strany, které uměle přehnalo svůj konflikt s druhou částí koalice. Ve všech jeho plánech s demisí je vskutku cítit silná dávka аван- turismu a přeceňování vlastních sil, spojené s vizí, že už má celou státní moc ve svých rukou. Opojení touto představou, přehlédli fašisté úplně síly a možnosti protivníka. Jejich přičiněním došlo k něčemu, co bylo bezprecedentní v celých dějinách republiky od roku 1918: agrárníci dobrovolně opustili vládu, aniž by měli jistotu, že se do ní vrátí. Viděli jsme už, že jednou z možností protivníka bylo vytvoření vlády bez agrárníků. Takovou možnost přehlédli agrární extrémisté na rozdíl od svých střízlivějších a prozíravějších kolegů, jejichž strach před touto možností byl až panický. Extrémisté počítali určitě s tím, k čemu nakonec vskutku došlo, že totiž Masaryk demisi nepřijme. Jediná možnost, která by vedla k jejich cíli, byla úřednická vláda – Beneš by jistě nepřipustil, aby byl zvolen prezidentem ve spolupráci s úřednickou vládou. Taková vláda by byla fašistům zajistila čas, který tak naléhavě potřebovali – dva, tři měsíce by jim byly stačily k úspěšnému fašistickému převratu.

K tomu přibýly v momentě demise silné rozpory uvnitř bloku a jeho potíže s veřejností. Jakmile byla demise podána, nebylo už možno zamlčovat hlubokou vnitropolitickou krizi. Politické strany musely připravit veřejnost na brzký zlom. Když „prosincový blok“ postavil protikandidaturu Němcovu, vzniklo všeobecné překvapení a konfúze a pravice stála před nelehkou úlohou vysvětlit svůj postup. V okamžiku, kdy s celou věcí byla seznámena veřejnost, bylo pro fašisty rozhodující, zda se jim podaří vytvořit tak silný blok, aby mohli svého kandidáta prosadit. Blok byl původně slepen ad hoc, překotně, spíše se využila nečekaná příležitost, než aby byl plán pečlivě připraven předem. To dosvědčují zejména pokusy agrárníků odsunout Masarykovu abdikaci, aby získali čas. Mezi ryze fašistickým Národním sjednocením, daleko silnějším než byli živnostníci, jediný partner agrárníků z řad koalice, a agrární stranou převažoval už od dvacátých let hospodářský zápas a vzájemné sblížení, zahájené před květnovými volbami 1935, vězelo ještě v počátcích. Aliance obou stran v „prosincovém bloku“ byla založena převážně na negativní bázi: obě strany se sice pokoušely svrhnout dosavadní systém, ale neměly vlastní program ani pro nejbližší budoucnost. Velkou nadějí agrárníků byla silná Henleinova strana, ale jednáním s ní podstupovali agrárníci riziko, že ve veřejnosti dojde k prudkému odporu proti takové kombinaci. Fašistický blok vykazoval tedy nemalé slabiny.

Nejdůležitějším problémem bylo pro fašisty vytvoření masové báze pro jejich akci: nebylo nijak jisté, že národ bez odporu spolkne fašistickou pilulku. Propaganda fašistického bloku neprozrazovala odtud mnoho o jeho úmyslech, pokusila se jen prokázat, že socialisté společně s KSČ plánují vytvoření socialistického bloku s nedozírnými důsledky. Proto fašistická propaganda uvítala, když sociálně demokratický ministr Bechyně na okresní konferenci své strany v Prostějově nahlas uvažoval o možnostech fúze sociálně demokratické a národně socialistické strany³²; na toto ex tempore ministrovo, které nemělo žádný reálný podklad a bylo pouhou spekulací, se fašisté upnuli a pokoušeli se jím dokázat, že jejich vlastní akce sleduje jen cíl zastavit „socialistickou ofenzívu“. Přesto konzistenci bloku oslabovalo rozdílné postavení Národního sjednocení a agrárníků: Národní sjednocení byla malá, nadto opoziční strana a její členská základna byla blízká kruhům průmyslového a finančního kapitálu a vysoké státní byrokracie; agrární strana naopak byla koaliční masová strana, která se skládala z většiny rolnictva, a bylo pro ni obtížné, vysvětlit mu, že je v jeho zájmu, aby se prezidentem republiky místo populárního Beneše stal prof. Němec, o němž venkovský lid dosud vůbec neslyšel. Bylo proto východiskem z nouze, když se aspoň v ústní propagandě na vesnici sahalo po takových absurdnostech, jako že Beneš po svém zvolení chce suspendovat ústavu, odstranit soukromé vlastnictví a zavést socialistický režim³³. Ale ani takové demagogické prostředky neznamenal úspěch. V řadách stoupenců „prosincového bloku“ panoval zmatek a docházelo i k projevům otevřené nespokojenosti. Zvláště nepříznivě přijímala veřejnost kombinace s Henleinovou SdP a postupně se ukazovalo, že blok ve skutečnosti disponuje pro svou akci jen velmi slabou masovou základnou.

Postavení Benešovy skupiny a bloku socialistů a lidovců utvářelo se naopak mnohem příznivěji: široké vrstvy, jejichž postoj byl důsledně protifašistický, prohlédly brzy zájmy extrémní fašistoidní pravice a osvědčovaly ochotu postavit se jim na odpor, a to tím spíše, že čtyři strany odpůrců „prosincového bloku“ vystupovaly před svými členy s demokratickým, protifašistickým programem³⁴. Široké lidové vrstvy považovaly Beneše za protifašistického kandidáta a chápaly jeho volbu jako svou vlastní věc. Demokratický program, s nímž vystoupila Benešova skupina, jí umožňoval mobilizaci mas, zatímco „prosincový blok“ nemohl vystoupit před veřejností se svými skutečnými záměry. Ale Masarykovo odmítnutí demise 12. prosince prudce změnilo příznivou situaci Benešovy fronty. Novák se domnívá, že Masaryk přitom nepostupoval bez Benešovy iniciativy, protože ten se prý měl obávat socialistické alternativy – jak pro očekávaný nepříznivý ohlas ve fašistickém zahraničí, ale také v Anglii, tak pro to, že šlo o vládní seskupení v Československu zcela netradiční, s jakým neměl nikdo zkušenosti. Beneš měl být neschopen odpoutat se od osvědčené tradice a přistoupit na „neprozřetelné“ experimenty, které by byly mohly vést k ne-

očekávaným důsledkům. Nadto se měl Beneš víc obávat agrární strany v opozici, kde by se kolem ní rychle seskupil celý fašistický blok, než agrární strany v koalici – včetně její pravice. Měl se domnívat, že je přiměřenější rozštěpit pravici v koaliční a opoziční křídlo. Tato hypotéza vede Nováka k předpokladu, že se Masaryk nerozhodl 12. prosince ke zmaření menšinové levicové vlády bez Benešova přičinění³⁵.

Ovšem tuto hypotézu vylučují skutečné události uvnitř Benešova bloku. Ještě několik hodin před Masarykovým odmítnutím Hodžovy demise psal sociálně demokratický tisk o tom, že „v poslední chvíli vystoupila reálná alternativa, aby vláda odstoupila a svěřila provedení choulostivého úkolu vládě úřednické nebo jiné přechodné vládě parlamentní, jíž by stál v čele některý dosud málo exponovaný politik. V této souvislosti objevilo se jméno dnešního ministra unifikací dr. Šrámka a kalkulovalo se s tím, že by stál v čele menšinové vlády, jejíž složení by bylo převážně socialistické a v níž by byli zastoupeni vedle strany lidové čeští i němečtí sociální demokraté a národní socialisté“³⁶.

Ale šest hodin poté, co se tato prognóza objevila, zmocnila se socialisticko – lidoveckého bloku hluboká deprese a zklamání z Masarykova odmítnutí demise. Beneš sám pořídil o poradě s vedoucími potencionálními členy proponované levicové vlády 12. prosince odpoledne následující záznam: „Došlo ke schůzi vzhledem k depresi, vyvolané odmítnutím Hodžovy demise. Šrámek to pokládal za svou porážku, socialisté, deprimovaní, nevěděli dobře, co dělat. Přesvědčení, že je strašně škoda obratu a že se má jít prostě do boje. Já dal referát, jak je těžké pro zvláštní situaci presidentovu vymáhat věci jako např. jmenování vlády Šrámkovy. Dále jsem řekl: Ano, spoléhat na sebe, ale hlavně být připraveni na to, že to vyhraje, a když to prohraje, uvědomit si, že musíme vést boj dál, žádat ministerského předsedu, nepovolit agrárníkům a připravit frontu nás tří dohromady. Budeme-li spojeni, nic se nemůže stát... Za dva, tři roky to určitě vyhraje“³⁷. 13. prosince ráno telefonoval Beneš na prosbu Bechyněho s deprimovaným Šrámkem, který prohlásil, že musel působit na sociální demokraty, kteří „byli trochu nejistí, co pak bude“ a zdali, kdyby „se to prohrálo, se budou držet“. Beneš odpověděl, že se socialisté určitě držet budou a slíbil Šrámkovi, že bude pro jeho předsednictví vlády, „kdybychom to prohráli“³⁸.

Z těchto Benešových záznamů nevysvítá jen jednoznačně, že možnost porážky se zcela realisticky připouštěla jak v okolí Benešově, tak mezi socialisty, a že se plánovalo, co se má dělat potom. Přesvědčují nadto, že Beneš nemohl za žádných okolností spolupůsobit při Masarykově problematičtém rozhodnutí, jak se domnívá Novák; naopak, usiloval o vyloučení agrárníků z koalice a spojoval svůj vlastní osud s osudem bloku socialistů s lidovci. Ztroskotání kalkulace s uchopením moci po Hodžově demisi přineslo nepochybně ztrátu největší

a nejvýhodnější příležitosti pro realizaci alternativy menšinové levicové vlády a celá řada náznaků, které nasvědčují reálné možnosti utvoření levicové vlády ještě po Masarykově osudném gestu³⁹, nemohla nic změnit na tom, že velká a na dosah ruky blízká šance byla ztracena. Něco se ale přece jen změnilo, a to trvale a dalekosáhle. Po socialistickém náporu z 10. – 11. prosince se zřetelně ukázalo, že nepostradatelnost agrární strany ve vládní koalici byla jen fikcí – její i jejích partnerů. Deset dní po presidentské volbě bilancoval Jaroslav Stránský právem, že „agrární strana osvědčila v konfliktu připravenost jít do opozice, a tím se poprvé představila politické veřejnosti jako strana, bez které se dá velmi dobře vládnout jako bez jakékoli strany jiné“⁴⁰. Agrární strana se v prosinci 1935 odklonila od dosavadního pojetí československé státní politiky a její dosavadní partneři ji začali pocíťovat jako cizí těleso. Tento psychologický posun měl mimořádně vážný politický význam pro blízkou i vzdálenější budoucnost. Na druhé straně se však prokázala pouta koaličního mechanismu pro socialisty jako tak pevná, že se vzdor hluboké trhlině nedovedli od nich zcela odpoutat.

Pro ony socialisty, kteří se přece jen nechtěli vzdát alternativy levicové vlády⁴¹, zůstal po 12. prosinci jen problematický prostředek – KSČ (která se právě v tento den, jak jsme viděli, veřejně i interně solidarizovala s levicovou vládou) – jako nástroj tlaku ve hře. Ripkovo naléhání na Beneše 17. prosince odpoledne naznačovalo relativní úspěšnou šanci levicové vlády po presidentské volbě, protože ta by mohla podle Ripkovy argumentace nejen garantovat silnou protifašistickou frontu, ale i zlomení moci velkého kapitálu, který Beneš nemohl cítit⁴². Ale bylo už pozdě, protože se KSČ už 15. prosince, den po Masarykově abdikaci, distancovala od společné socialistické fronty a zbavila socialisty slíbené podpory návratem k přímo sebevražednému požadavku protifašistické konfigurace mimo kabinet⁴³. A prohlášení ÚV KSČ ze 17. prosince, zaměřené dogmaticky proti Benešovi a proti socialistickým stranám, osvědčilo už beze zbytku sektářskou nesmiřitelnost vůči údajným „chybám“ koaliční levice: jak by bylo možno dosáhnout tak vulgárním tónem dohody o komunistickém parlamentním tolerování menšinové vlády? Jestliže Novák odsuzuje tento postup KSČ právem jako „důkaz trestuhodného sektářství, které mohlo uspokojit jen beznadějné avanturisty“⁴⁴, byl důvod toho nejen v tom, že komunistické nabídky spolupráce i v tak kritické situaci byly příliš pasivní, neflexibilní a stereotypní a že vytyčovaly jen podmínky místo aby předkládaly konstruktivní návrhy k diskusi o společné platformě – tehdejší komunistická úroveň byla nezralá, bez formátu, bez hlubšího pochopení. KSČ byla především postavena před realitu formování levicového bloku, jakou komunisté ve svém strnulém dogmatismu vůbec nepředpokládali – před možnost počítat ještě před vznikem lidové fronty, ano úplně bez ní, s konstelací, která by ochromila nejpravavicovější faktory tehdejšího politického spektra bez vlády Lidové fronty, bez níž si však komunisté

v zajetí Kominformy levicový blok vůbec neuměli představit. Byli jednoduše předstiženi vývojem skutečného života a nedovedli se mu přizpůsobit. To sice neznamená, že vysoce perspektivní možnost nové vládní koalice nezastihla ony socialisty, kteří se na ní měli podílet, ve stavu, v němž myšlenkově ani psychologicky nebyli připraveni pro tuto alternativu jako celek. Hlavní vinu nesla ale přece jen KSČ, která ovšem den po volbě troufale chtěla podsunout celou zodpovědnost socialistickým stranám⁴⁵. A tak nezbyvá, než akceptovat oprávněný závěr sociálně demokratického tisku, že „je proto veliká škoda, že dokud k tomu byla před volbou příležitost, nedovedli komunisté učinit ten poslední krok v tomto vývoji (t.j. doprava, I.P.), spojit se se socialistickým blokem a umožnit menšinovou socialistickou vládu pod vedením Šrámkovým a že tak zmařili ojedinělou příležitost k naprostému rozbití českého fašismu...“⁴⁶.

Vzhledem k saltu mortale KSČ po 15. prosinci třeba chápat jako zcela iluzorní nejen zmíněnou už intervenci Ripkovu u Beneše ze 17. prosince, ale i poslední zoufalé pokusy levicových sociálních demokratů z 16. prosince. Odpoledne toho dne se konala důvěrná schůze Skupiny Dělnické akademie, která apelovala na vedení strany, aby uchopilo moc – dokonce i za cenu pučistické metody – a rozdrtilo fašistický blok, zvláště rozpustěním Henleinovy SdP a Národního sjednocení⁴⁷. Téhož 16. prosince ve 20 hodin apeloval Jaromír Nečas, nejlevicovější sociálně demokratický ministr, na přísně důvěrném zasedání presidia sociální demokracie vášnivě na vedení strany: „Zapřísahám vedení strany, aby se ještě dnes v noci dohodlo s národními socialisty, našimi německými soudruhy, lidovci a komunisty o neprodleném vytvoření socialistické menšinové vlády, v níž by česká a německá sociální demokracie obsadila polovinu resortů. Tato vláda se nesmí spokojit se zajištěním Benešovy volby, ale musí se konstituovat jako protifašistický levicový blok a okamžitě rozpustit Henleinovu stranu, Národní sjednocení a Gajdovy fašisty, a to nejen proto, aby získala parlamentní většinu, ale především proto, aby nás zbavila fašistických stran, z nichž nacistická iredenta ohrožuje samo bytí republiky“⁴⁸.

Tento beznadějně opožděný důrazný apel musel za daných okolností působit v nejlepším případě jako labutí zpěv, v nejhorším jako plácnutí do vody; přesto ale ukazuje zřetelně, jak silně byla vyvinuta mezi sociálními demokraty potřeba levicové vlády. Jakou hrozbu by byl levicový blok znamenal pro fašistické plány, ozřejmil po volbě stárnoucí předseda Národního sjednocení Kramář. I když to zní bezmezně přehnaně, spatřoval v realizaci levicové vlády úplnou neutralizaci všech fašistických sil, „katastrofální následky pro veškerý náš hospodářský a sociální život“ a „peklo socialismu a levice“⁴⁹.

Nicméně, když plán protifašistické vlády ztroskotal, jak se pak podařilo porazit fašistický nápor proti samotným základům buržoasní demokracie i bez

socialistického převzetí moci? 12. prosince večer se konala pod Hodžovým předsednictvím schůze koalice. Po odmítnutí demise a v situaci, kdy oba tábory stály nesmiřitelně proti sobě, bylo úkolem koalice určit termíny abdikace a volby nového prezidenta. Abdikace byla stanovena na 14. prosinec, volba na 18. prosinec. Vláda musela mezi jiným vypracovat a schválit abdikací listiny. To by nebyl žádný problém, kdyby nebylo sporné věty, v níž Masaryk doporučoval jako svého nástupce Beneše. Beneš a jeho okolí si uvědomovali, jak dalekosáhlou politickou roli může sehrát tato politická závěť Masarykova; v tom se nemýlili, jak měly ukázat příští dny. Po 12. prosinci nastaly dny úporného boje. Jak vypadaly obě fronty v tomto okamžiku? Pro Beneše bylo 42 národních socialistů, 58 českých a 17 německých sociálních demokratů, 33 lidovců a 9 německých křesťanských sociálů, úhrnem spolu se 46 hlasy komunistickými 205 ze 450 hlasů. Pro Němce mohli počítat agráři s vlastními 68 hlasy, s 5 hlasy německých agrárních, 25 hlasy živnostníků, 26 hlasy Národního sjednocení, 6 hlasy fašistů (Gajda), 15 maďarskými hlasy a 33 hlasy luďáků, celkem se 178 hlasy, tedy méně než čítali Benešovi přívrženci. Bylo však nepochybné, že agráři lehce získají henleinovce s jejich 67 poslanci, což by vydalo 245 hlasů pro fašistickou frontu – dost, aby se prosadila Němcova kandidatura.

Ale tento aritmetický poměr svědčil jen zdánlivě v neprospěch Benešův. Především tu byl problém s hlasy SdP. Ačkoli byli agráři rozhodnutí tyto hlasy použít, nemohli počítat s porozuměním veřejného mínění, které nabylo ani zdaleka v takovém stavu, aby mohlo spolknout tak tvrdý oříšek, jakým by byla prezidentská volba jen díky Henleinovi. Prezident z Hitlerovy milosti! V Československu! Aliance s Henleinem byla tedy pro agráři mimořádně obtížným problémem, jehož řešení vyžadovalo čas. Nadto nebyl postup jednotlivých komponent „prosincového bloku“ zdaleka tak jednoznačný jako postup bloku Benešova. To platí zvláště o Hlinkově straně, v níž reprezentoval protibenešovskou tendenci separatista Sidor, kdežto Tiso a další se přikláněli k protichůdné variantě. O slovenskou L'udovou stranu se proto v následujících dnech vedl nejúpornější boj. Mimo tradiční rivalitu mezi ní a agrární stranou disponoval Beneš přitom těžkými zbraněmi, jež získal roku 1934. Na rozdíl od agrárních, kteří se mohli spolehnout na dlouholetou protihradní politiku Hlinkovy strany a její protisocialistickou animozitu, měl Beneš takticky účinnější a aktuálnější nástroj, který fungoval mimo běžných praktik koaličních manévřů, a tento nástroj rozhodl posléze konflikt mezi slovenskými katolíky ve prospěch Benešův. Zákroky vysokého katolického kléru a samotného Vatikánu u Hlinky pro Beneše nebyly jistě vybíravé, ale zdá se, že samy o sobě by neměly žádoucí účinek, kdyby nebylo silných rozporů uvnitř Hlinkovy strany samotné. V žádném případě by se agráři nepodařilo, aby pro jejich kandidáta hlaso-

vali všichni luďáci poslanci, a už to samo o sobě by bylo mohlo vážně ohrozit jejich úspěch.

Ale ani uprostřed agrární strany nebyla situace jasná: Nejnebezpečněji se utvářela v její slovenské části. Už 12. prosince se hlásila u Hodži delegace slovenských poslanců všech vládních stran, mezi nimi sociální demokrat Markovič a národní socialista Hrušovský – oba designovaní ministři menšinové vlády –, ale i živnostník Liška a agrárník Štefánek, jejichž účast byla v rozporu s pozicí jejich stranických centrál. Delegace žádala premiéra, aby zajistil Benešovu volbu. Je evidentně nemyslitelné, že by Štefánek podnikl takový krok nejen bez souhlasu, ale bez přímého impulsu autoritativního vůdce slovenských agrárníků – Hodži⁵⁰. Rozdílnou linii slovenských agrárníků využil Hodža, jak se zdá, jako jedno z několika železek, která měl v ohni. Je také sotva myslitelné, že by se taková demarše dala provést, aniž by skupina poslanců měla předem jistotu, že jejich intervence bude přijata přinejmenším korektně, pokud nebyla decentně přímo objednána, což se ostatně zdá nejpravděpodobnější.

Pět dní před volbou praskal urychleně slepený fašistický blok ve všech švech: místo aby se jeho rozpory redukovaly, naopak rostly. Přesto nebyly fašistické plány zlikvidovány. Pravice měla stále ještě řadu možností, zejména kolísání a nerozhodnost v demokratickém táboře. Ještě 13. prosince byla tedy situace stále labilní.

Na druhé straně se aktivizoval odpor socialistických stran, zejména jejich mládeže. Především národně socialistické mládeže se zmocnilo silné ideové kvašení, jehož pramenem byla nespokojenost s vedením strany a jehož projevem byly zřetelné snahy o společný postup celé protifašistické mládeže, dokonce včetně mládeže komunistické. Nešlo ale jen o mládež: stále širší okruh členů socialistických stran byl znepokojen těžko pochopitelnou pasivitou a povolností jejich stranických centrál vůči agrárníkům po pádu plánu menšinové vlády; řada nižších funkcionářů obou českých socialistických stran volala po aktivnější, iniciativnější a rozhodnější politice. Senátor Marušák si troufal prohlásit na zasedání presidia národně socialistické strany 13. prosince: „Nebudeme dělat politiku s agrárníky. Musíme dělat jinou politiku. Spíše se porovnáme s komunisty. Veřejnost nikdy nepochopí, že jsme nedovedli nic dělat. Tak, jak se vládlo, se už vládnout nesmí!“⁵¹

14. prosince odpoledne, několik hodin po Masarykově abdikaci, se tiskl v ústředním orgánu strany článek, který sehrál značnou roli v příštích událostech. Autor článku si nejprve stěžoval, že přání agrárníků, aby Masaryk neodstupoval, zůstalo nevyslyšeno: opomněl dodat, proč si to agrárníci přáli: nebyli ještě připraveni pro fašistický puč a takové provizorium by jim bylo vyhovovalo v dané konstelaci sil. Pak prohlašoval článek, že volba nového presidenta se

musí řídit státním zájmem, a ostře napadl socialisty: „Odmítáme nezodpovědný teror socialistických živlů. Hanobení, letáky, štvavé výzvy – třeba pronášeny zodpovědnými činiteli s tribuny parlamentu – nesmějí v žádném směru ovlivnit volbu příštího presidenta“⁵². Agrární tisk se tak pokoušel vyvolat dojem, že Beneš je jen kandidátem levice, v domněnku, že podobné argumenty agrárníkům pomohou slepit fašistický blok. Bechyněho fráze o blízkém vítězství socialismu, jeho spekulace o fúzi sociálních demokratů s národními socialisty a pověsti v souvislosti s kombinacemi o Šrámkově menšinové vládě byly rovněž vítaným artiklem pravicových propagandistů. A pak následovala osudná věta: „Odstupující president vyjádřil také svůj soukromý názor o budoucí presidentské kandidatuře“⁵³. Měla-li agrární pravice už předtím velké potíže, aby ozřejmila veřejnosti potřebu svých plánů, pak vpadl Venkov do situace „prosincového bloku“ jako slon do obchodu s porcelánem. Označovat Masaryka jako soukromníka a srovnávat jej s jakýmkoli řadovým občanem Československa, a to v prosinci 1935, znamenalo totéž, jako ve středověku srovnávat bibli s Dekameronem a označovat Ježíše za potulného handlíře. Agrární tisk vstřelil tak vlastní branku, jaká otřásla celým hřištěm.

Komunisté opakovali 15. prosince své nabídky z 6. a 12. prosince na zformování jednotné protifašistické fronty, neohlíželi se však na to, že nyní už nebyla aktuální menšinová vláda jako v době jejich dřívějších nabídek. Psali opětovně o akutním nebezpečí z akcí skupiny Vraný – Stoupal – Stříbrný a bránili se současně proti antikomunistickým útokům pravice; přitom se neostýchali hrubě zkreslovat svou vlastní pozici ze svých dřívějších jednání se socialistickými stranami a s lidovci⁵⁴. Vrhli celou svou sílu do boje proti fašistickému bloku, znehodnocovali však boj kritikou údajné „ústupnosti zákulisní politiky“ socialistů, jež neustále vyzývali k energickému postupu ve společné konfiguraci proti fašistickému bloku.

Skandální článek Venkova dalekosáhle paralyzoval sensační článek ústředního listu slovenských agrárníků den před volbou. „Na stanovisko jednotlivých skupin nezůstává bez vlivu“, psalo se tam, „doporučení pana presidenta, které vyznělo pro ministra Beneše. Názor presidentův byl vysloven sice jako názor soukromý, je však nesporné, že Masarykovo mínění není žádným míněním obyčejného soukromníka... Není tedy přípustné zcela vyloučit z kalkulace Masarykův názor o osobě jeho nástupce, i když jde o mínění soukromé“⁵⁵. To byla otevřená polemika s Venkovem, kterou slovenští agrárníci navázali na svou intervenci u Hodži z 12. prosince, která reflektovala rozpory ve vedení agrární strany a přinesla de facto protest proti fašistickým plánům. Článek se dostal okamžitě do širší veřejnosti, zejména zásluhou v Brně tištěných Lidových novin, které z něj přinesly obsáhlé výtahy ještě týž den už v ranním vydání listu. Bylo jasné, že slovenští agrárníci jsou pro Beneše. Na druhé straně vyjádřili

plnou ochotu k podpoře Němcovy kandidatury 17. prosince ráno konečně i henleinovci, poté, co si den předtím v rozhovorech s agrární pravicí zajistili dalekosáhlé koncese⁵⁶. Dali dokonce najevo svou ochotu zasáhnout do boje už v prvním volebním kole; teprve hodinu před volbou se rozhodli vzhledem k nejasné situaci v českém pravicovém táboře zdržet se v prvním kole hlasování a rozhodnout volbu svými hlasy jako jazýček na váze v eventuálních dalších volebních kolech.

Avšak během 17. prosince se situace v základech změnila a „prosincový blok“ se večer toho dne rozpadl. Ještě 17. prosince ráno varoval sociálně demokratický tisk důrazně před volbou kandidáta neurčeného Masarykem, odmítl kandidáta „buržoasního“ bloku a rozhořčoval se nad tím, že by o Masarykově nástupci měl rozhodovat Hitler⁵⁷. Ale o dvanáct hodin později byla taková výstraha už překonána. Už před tím jezdil papežský komoří J.J.Rückl k Hlinkovi do Ružomberka a pokoušel se přemluvit jej k hlasování pro Beneše. Rozhodující podporu poskytla ale Benešovi až pražská vatikánská nunciatura: z jejího pověření intervenoval Rückl u Tisa a tří slovenských biskupů. Ale Hlinka se nemohl rozhodnout do posledního okamžiku – perspektiva protisocialistického bloku byla pro něj příliš lákavá a ještě 14. prosince psal Rücklovi, že jeho strana nemůže kooperovat se socialistickým blokem⁵⁸. Ale nátlaku Vatikánu nemohl vzdorovat dlouho. 17. prosince přijel do Prahy, kde jej Rückl už z nádraží před očima čekajících agrárníků odvezl svým vozem přímo k Benešovi. V jeho záznamu o rozhovoru s Hlinkou čteme: „Hlavní argument můj byl, že jsem mu vyložil, že půjde-li se mnou, že volbu rozhodnou oni, Slováci vůbec. Kdyby šel s Němcem, bez Henleina Němec vyhrát nemůže, kdežto půjde-li se mnou, s jeho hlasy já mám již v každém případě nadpoloviční většinu. Zdá se mi, že tomu dobře porozuměl, že se pak dohodl také v tom smyslu s Hodžou, že to budou Slováci, kteří volbu presidenta rozhodnou, a to nejvíc působilo“⁵⁹.

Po rozmluvě s Benešem se Hlinka definitivně přiklonil k němu, aniž by dostal jakékoli vážnější národně politické sliby. V 15 hodin sdělil Hlinka agrární centrále, že jeho strana bude hlasovat pro Beneše: tato zpráva rozpoutala v centrále vlnu zděšení a senátor Vraný, vůdce fašistického křídla agrární strany, z toho téměř dostal srdeční záchvat⁶⁰.

Porážka „prosincového bloku“ byla po Hlinkově změně front neodvratná. Ještě 17. prosince dopoledne se konalo bojovné zasedání agrárníků: „Černý je proti Benešovi. Byla to dramatická schůze. Jde o jednotu strany. Černý, Stoupal Vraný, Beran a Hodža jsou pro kandidaturu Němcovu“⁶¹. Ale po Hlinkově návratu od Beneše všechno padlo: bez slovenských hlasů se dostal fašistický blok i s henleinovskými hlasy do menšiny. Hlavní linií politiky agrárníků byla nyní defenzivní ústupová linie – úporné hledání nejpříjemnějšího východiska ze ztra-

cené pozice. V 16 hodin sdělil agrární poslanec Moudrý telefonicky Benešovi, že Stoupal je pro dohodu a že Beneš by měl celou situaci osobně projednat s Beranem. Beneš souhlasil a v 21 hodin přijal Berana a Černým. Beran prohlásil, že je pro dohodu a že Němec je v dané situaci ochoten svou kandidaturu stáhnout. Beneš odpověděl: „Volba musí být volbou koaliční, dále nesmíme nechat rozhodovat Henleina; já nemohu být a nebudu kandidátem jen levice nebo jen pravice nebo jen své strany“⁶². Diskutovala se i otázka SdP, která stála pod agrárním patronátem, a Beneš k tomu prohlásil, že byl na jaře proti jejímu připuštění k volbám, nyní je ale proti jejímu rozpuštění⁶³. Teprve po Beranově a Černého návratu od Beneše se konalo ve 23 hodin další zasedání agrárního vedení, na němž bylo usneseno odvolání Němcovy kandidatury, což o půlnoci – deset hodin před volbou – oznámilo komuniké vedení strany.

Přesto měli tehdy ještě agrárníci řadu operačních možností. Mohli zvolit abstenci při hlasování, mohli udělit svým poslancům a senátorům svobodu svědomí, mohli postavit jiného kandidáta z vlastních řad, mohli spekulovat i s protibenešovským křídlem luďáků. Ale riziko porážky bylo podstatně vyšší než ještě před dvanácti hodinami a také větší než vyhlídka na úspěch. Ve vedení agrární strany ale zřejmě převládal vliv politiků, pro něž koaliční politika znamenala všechno: „Odporuje tradici strany, kdyby dělala politiku demonstrací. Republikánská strana nikdy v minulosti nehazardovala a také v budoucnosti hazardovat nebude. Naše demokracie je založena na dohodě, na koalici“⁶⁴. To bylo právě pro velkou část agrárních velmožů hrozná pomyslená: ztratit prestiž a dokonce podíl na moci, nechat se vytlačit z vlády. V noci na 18. prosinec vznikla vyloženě absurdní situace: Beneš mohl být zvolen spíš bez agrárníků a proti nim než bez komunistů. Měli se agrárníci rozhodnout pro prázdné gesto a pokračovat ve svém odporu proti Benešovi aspoň tím, že by mu připravili takovou nepříjemnost. Ale toto gesto by bylo zapláceno nesmírně vysokou cenou v podobě velké změny v politickém postavení agrární strany a ve vztahu ostatních k ní.

Rozpad „prosincového bloku“ a zvláště kapitulace agrární strany vrhly i komunisty z oběžné dráhy původně rozhodného faktoru. Také to vycítili, neboť právě 17. prosince vydali krajně dogmatické prohlášení, v němž se na jedné straně ostře distancovali od Beneše a socialistů, ale na druhé straně ohlásili svou podporu Beneše, kdyby došlo k bojovému hlasování, v němž by jejich hlasy byly rozhodující⁶⁵.

18. prosince dostal Beneš ze 440 platných hlasů 340: 67 henleinovců se zdrželo hlasování, 26 poslanců Národního sjednocení a 7 fašistů hlasovalo proti Benešovi, který tedy dosáhl netušeného vítězství. Fašistický plán, zneužít presidentskou volbu k uchopení moci, selhal proto, že extrémní pravice se pokusi-

la realizovat jej v okamžiku pro ni takticky nevýhodném, kdy tábor jejích protivníků držel v ruce většinu trumfů. Plán fašistů selhal i proto, že se podařilo mobilizovat veřejné mínění, naladěné latentně ostře proti jakékoli spolupráci s Henleinovou SdP. Osudová zatěžkávací zkouška ukázala, že se fašistům nemůže podařit instalovat v Československu fašistickou diktaturu vnitřními silami, bez zahraniční pomoci, a také proto, že nedisponovali žádnou nepostradatelnou oporou v širších vrstvách a že v jejích řadách panovaly vnitřní rozpory. Bylo by však zcela pochybené představovat výsledek boje jako nějaké smíření mezi fašistickými silami a socialistickým blokem, podceňovat rozpory mezi nimi a nerespektovat, že se nepřátelské tábory nijak nevyrovnaly, nýbrž že fašistický blok – který byl zároveň blokem protibenešovským – před blokem socialistickým kapituloval. V tomto směru musíme odmítnout pochybené znehodnocování v podání socialistického bloku, které se ozvalo v literatuře⁶⁶

Naprostou neplatnost takových názorů drtivě prokazují socialistické hlasy, které po volbě bilancovaly nebezpečí fašistického náporu. Poukazovalo se na fašismus skrytý v různých politických stranách, který „jako zákeřný nepřítel chtěl pod falešnou firmou dobýt naši republiku“⁶⁷, a zdůrazňovalo se, že „pro-sincový blok“ byl „strašným nebezpečím, že o osobě nástupce Masaryka jako presidenta Československé republiky rozhodnou svými hlasy – henleinovci. 18. prosinec odvrátil nebezpečí, že by presidenta této republiky určoval – Konrád Henlein. Jaká to byla národní a státní politika, která si s takovým nebezpečím zahrávala!“⁶⁸ 20. prosince prohlásil generální tajemník sociální demokracie Vojtěch Dunder v senátě: „Je konec všem fašistickým snahám po změně režimu. Nebude u nás nadvlády jedné politické strany, nebude u nás žádné terorizování, žádná opatření, pro něž se hledají příklady v nepřátelské cizině. Domácímu fašismu byla zasazena rána tak těžká, že se z ní doufejme už nevzpamatuje“⁶⁹. O den později ukazoval šéfredaktor Práva lidu, že nešlo o nic menšího, než o „smrtelně nebezpečný pokus fašismu o uchvácení moci, o likvidaci politické demokracie, o potlačení socialistických stran, o zbavení dělnictva všech jeho práv, o udušení svobody mínění a o vybudování koncentračních táborů pro všechny komunisty, socialisty, levicové liberály a demokratické katolíky“⁷⁰.

Podobně viděl jen o vlásek zmařené fašistické nebezpečí také levý národně socialistický poslanec J.B.Kozák, který mluvil o „fašistickém komplotu“ a poukazoval na to, že „v pozadí číhaly všechny fašizující a hitlerovské živly“, které „sbíraly své síly k rozhodnému útoku“⁷¹. Zde všude vystupuje naléhavost a váha fašistického nebezpečí mnohem zřetelněji, než je ochotna připustit marxistická literatura. Skupina Dělnické akademie se mezitím koncentrovala na naději SdP, že by mohla docílit za svou asistenci v protibenešovském boji vyloučení socialistů z podílu na moci, pomohla vybudovat protisocialistický fašistický blok, který by uchvátil moc ve státě, a došla k závěru: „Víme, na čem jsme. Víme, kde

všude a s kým vším se spojuje fašistická reakce, která by v tomto státě ráda uchopila moc nejen proti socialistům, ale proti samotným existenčním základům demokracie“⁷². Posléze prohlásili i komunisté 19. prosince v parlamentě víc než zjevně, že volili Beneše jen proto, aby „zabránili jakémukoli úspěchu reakční fronty“, a definovali Benešovo vítězství jako „zkřížení plánů těch reakčních kruhů, které do posledního okamžiku usilovaly o sjednocení všech reakčních sil v Československu k tomu, aby mohl být proveden vyhrocený útok na všechna demokratická práva lidu a aby Československo...bylo připoutáno k fašistickému Berlínu“⁷³. Vskutku, nešlo o osobu presidentovu, nešlo o Beneše, ale o to, zda bude Československo v budoucnosti demokratické nebo fašistické.

Nicméně vítězství demokracie a porážka fašismu zůstaly na poloviční cestě. Fašistická fronta měla strach před důsledky, k nimž by mohlo vést vítězství levého bloku, ale těch se možná aspoň trochu obával i sám Beneš, který se nechtěl stát jen kandidátem levice. Ve volebním boji měl výraznou příležitost ukázat agrární straně, že vystačí bez ní, a byl mocen dosáhnout vítězství bez ní. Tehdejší objektivní situace nabízela konkrétní možnost vyřadit fašistické síly a extrémní pravici z rozhodování ve veřejném životě a vytvořit vládu, která by dovedla vést důsledný protifašistický zápas. Tuto možnost zmařil částečně Beneš svým příměřím s agrární stranou, především ji ale zmařila její kapitulace před ním a její obrat v jeho prospěch. Sám fakt, že se agrárníci před volbou propůjčili k jednání s SdP a byli ochotni prosadit svého kandidáta s její pomocí, ozřejmuje dost jasně, jakým směrem by byla šla politika vlády v případě jejich vítězství.

Situace ale vyžadovala a umožňovala pravý opak, než poskytnout agrárníkům čas, jak se stalo: nedopřát jim klid, prohlubovat rozpory, jež vyvstaly v jejich straně, znemožnit zcela jejich fašistoidní pravici a demaskovat její podvrtné protistátní cíle a touto cestou zbavit agrární stranu jejího privilegovaného postavení. Nic z toho se nestalo, ačkoli podmínky k tomu nechyběly. Hranicí, kterou nedokázali socialisté překročit, byla jejich spokojenost s tím, že se už nemuseli agrárníků bát; jít dál nedokázali⁷⁴.

Prezidentská volba přinesla porážku extrémní pravice a jejího pokusu o uchopení moci. Takový pokus se už s týmiž silami a v téže formě opakovat nedal. Byl poražen pokus o reakční změnu dosavadní formy československé demokracie, byl zmařen pokus o její likvidaci. Ale možnosti, jaké situace v prosinci 1935 nabízela, zůstaly nevyužity – především možnosti k prohloubení a zmodernizování demokracie dosavadní. Bylo nutno usilovat o překonání polovičatosti vítězství nad fašismem a zasadit mu smrtelnou ránu. Ale bylo k tomu dost sil, odvahy a vůle? Ovšem, bylo to vítězství, a to vítězství historického dosahu, i když pravice nebyla poražena v takové míře, jak o to usilovali socialističtí

antifašisté – fašismus byl poražen, nikoli zničen. To se mělo vymstít o necelé tři roky později při fašistickém pokusu o protibenešovský a pronacionalistický puč kolem 22. září 1938⁷⁵. Ale to už by byla jiná kapitola.⁷⁶

POZNÁMKY

- ¹ Gajanová, Alena. Dvojitá tvář. Praha 1962, s. 156; Novák, Jan. Promeškaná příležitost. In: Příspěvky k dějinám KSČ VI (1966), s. 644.
- ² Archiv Ústavu Tomáše Garrigua Masaryka (dále jen AUTGM), fond Edvard Beneš I (dále jen EB I), Vnitropolitické záležitosti, sign. R 124/2, f. 39.
- ³ Kahánek, Ferdinand. Zákulisí presidentské volby Dr. Beneše. Praha 1939, s. 31.
- ⁴ Sdělení ústředního tajemníka Svazu průmyslníků Mixy generálnímu řediteli Živnobanky Dr. Preissovi z 2.12.1935; Gajanová, c.d., s. 152.
- ⁵ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), T 1001/35; Kahánek, c.d., s.32.
- ⁶ Stivín, Josef. Pojďme za Švermou!. Právo lidu (dále PL) č. 287, 10. 12. 1935.
- ⁷ Boj v agrární straně proti Hodžovi, Večerník PL, č. 293, 17. 12. 1935.
- ⁸ Praha před volbou, PL, č. 295, 19. 12. 1935.
- ⁹ Běhounek, Václav. Dvacet šest dnů, které otřásl republikou. Dělnická osvěta XXI, č. 1, 15. 1. 1936, s. 31–32.
- ¹⁰ Rozvaha vítězí nad fantasiemi, PL, č. 285, 17. 12. 1935.
- ¹¹ Hampl a Klofáč pro jednotu sil demokratického socialismu, PL, č. 278, 29. 11. 1935.
- ¹² Dělnická osvěta XXI, č. 10, 15. 12. 1935, s. 346–348.
- ¹³ Novák, c.d., s. 645–646, Klofáč prohlásil 16. 12. 1935, že šlo o to, počítat s Bechyněm jako s předsedou vlády, který ale označil svou kandidaturu jako „nepolitickou“ (Leták, Miroslav. V osidlech zrady. Praha 1965, s. 175). Také Beran uvedl v lednu 1936 taktické ohledy jako odůvodnění toho, že premiérem neměl být ani sociální demokrat ani národní socialista (Beran, Rudolf. Pro silný stát, pro zajištění půdy a její lid, Praha 1936, s. 42).
- ¹⁴ Pověsti a kombinace, Ranní noviny PL, č. 280, 4. 12. 1935.
- ¹⁵ Tymeš, František. Nové přeskupování, Tamtéž, č. 281, 5. 12. 1935.
- ¹⁶ Otevřený list J. Fischera a V. Patzaka představenstvu Československé strany sociálně demokratické, Praha 5. 12. 1935, otištěno v Nové svobodě XII, č. 42, 9. 12. 1935, s. 491.
- ¹⁷ Rozvaha zvítězí nad fantasiemi, srov. pozn. 10.

- ¹⁸ Fischer, Josef – Patzak, Václav. Za socialistickou menšinovou vládu!. Nová svoboda XII, č. 42, 9. 12. 1935, s. 487–488.
- ¹⁹ AUTGM, EB I, Vnitropolitické záležitosti, sign. R 124/2, f. 39; Gajanová, c.d., s. 162; Novák, c.d., s. 646.
- ²⁰ Tamtéž.
- ²¹ Dělnická osvěta XXI, č. 10, 15. 12. 1935, s. 350.
- ²² Stivín, Josef. Pojd'me za Švermou!, srov. pozn. 6.
- ²³ Na koho naříkají? Komunisté a nebezpečí pravicové vlády, Večerník PL, č. 287, 10.12.1935.
- ²⁴ SÚA Praha, fond Nečas 1935, 10/4 – 8/5; SÚA Praha, fond Ripka 1935, 13/2 – 6/9.
- ²⁵ Rudé právo (dále RP), č. 290, 13. 12. 1935; Novák, c.d., s. 650; Tento postup naznačuje v zárodcích už Slánského zpráva Gottwaldovi do Moskvy z 3. 12. 1935 (Novák, c.d., s. 670).
- ²⁶ Novák, c.d., s. 655.
- ²⁷ Martínek, Josef. Zdravíme nového kapitána!. Večerník PL č. 295, 19. 12. 1935. O tři dny později uznával jiný sociálně demokratický novinář, že „komunisté mění svou politiku negace a z dřívějšího zjevného nepřátelství ke státu přecházejí na půdu pozitivnosti“ (Hudec, Jan. Presidentská volba a Národní sjednocení. PL, č. 298, 22. 12. 1935).
- ²⁸ Gajanová, c.d., s. 162–163.
- ²⁹ Ústřednímu výboru sociální demokracie bylo adresováno v tomto smyslu 289 rezolucí, do redakce Práva lidu jich došlo 376. V Praze, na Kladně, v Plzni, Ostravě, Brnu a Pardubicích došlo k protestním stávkám, společné socialisticko-komunistické masové demonstrace se konaly v Táboře, Hradce Králové, Jičíně, Českých Budějovicích, v Čakovicích, Písku, Nymburku, Brně, Plzni, Liberci a v mnoha jiných dalších místech. 16. 12. se konala velká demonstrace socialistické a komunistické mládeže na pražském Slovanském ostrově (7000 účastníků). 17. 12. zaplavilo 70 000 antifašistických demonstrantů v Praze vnitřní město. Novák, c.d., s. 660.
- ³⁰ Gajanová, c.d., s. 162, Novák, c.d., s. 645–647.
- ³¹ Gajanová, c.d., s. 162; Novák, c.d., s. 644.
- ³² PL, č. 288, 12.12.1935.
- ³³ Gajanová, c.d., s. 169; Novák, c.d., s. 658.
- ³⁴ Předpoklad Gajanové (s. 170), Že tyto strany „si nepřály“, aby protifašistický boj vedly lidové masy, že je jen „zneužívaly“ k zastrašování protivníka, a že se „v žádném případě nedovedly ztotožnit“ s protifašistickým zápasem, tím méně „postavit se mu v čelo“, třeba odmítnout jako reziduum stalinského

nazírání, nemluvě o tom, že celý boj se odehrával v politické oblasti, že nedošlo vyjma už zmíněných demonstrací k žádné veřejné celospolečenské akci lidových mas.

³⁵ Novák, c.d., s. 647–648.

³⁶ Dnes důležité rozhodnutí ve vládě. Večerník PL č. 289, 12. 12. 1935.

³⁷ AUTGM, EB I, Vnitropolitické záležitosti, sign. R 124/2, f. 39: Benešův záznam z 12. 12. 1935.

³⁸ Tamtéž, Benešův záznam z 13. 12. 1935.

³⁹ Zrnka velkých dnů. Ranní noviny, č. 294 a 295, 20. a 21. 12. 1935.

⁴⁰ Stránský, Jaroslav. Naše demokratická bilance. Lidové noviny (dále LN), č. 619, 29. 12. 1935. O týden později Stránský připojil: „Nejde tu o žádnou státní, ale o dynamickou změnu v naší politice. Nejde o vyřazení agrární strany z koalice, ale o konec její hegemonie, která se zakládala na pověře o její nepostradatelnosti“ (Týž. Agrárníci a my. LN č. 5, 31. 1. 1936).

⁴¹ Předpoklad, že „ani většině těch, kdo byli proti fašistickému bloku, nebylo jasné, o jak dalekosáhlé plány tu jde, jak vážné nebezpečí tu hrozí“, a že jen „nejuvědomělejší příslušníci socialistických stran... chápali hlubší souvislosti probíhajících událostí (Novák, c.d., s. 655–656), není přijatelný.

⁴² Ripkův záznam o jeho rozhovoru s Benešem 17. 12. 1935, Archiv Československé strany socialistické, Praha (s.s.).

⁴³ RP, č. 292, 15. 12. 1935.

⁴⁴ Novák, c.d., s. 670, srov. i Gajanová, c.d., s. 171.

⁴⁵ „Nyní mají socialistické strany druhou takovou příležitost...Nyní je příležitost zasadit reakci další úder. Běda socialistickým stranám, zůstane-li tato příležitost nevyužita“. RP, č. 296, 19. 12. 1935.

⁴⁶ Martínek, Josef. Zdravíme nového kapitána, srov. pozn. 26.

⁴⁷ Pražské policejní ředitelství prezidiu ministerstva vnitra 17. 12. 1935, SÚA Praha, fond Presidium ministerstva vnitra (dále PMV) 1931 – 1940, 8/1/15/29, č. 17895/35.

⁴⁸ SÚA Praha, fond Nečas, 1935, 10/4 – 8/6.

⁴⁹ „Agrárníci, nechtěli-li zcela zapřít ideový základ svého programu, byli nejen oprávněni, ale povinni zasadit se za zmaření vítězných plánů socialistických... Kdyby byli agrárníci nezachránili situaci svým přistoupením na socialistickou kandidaturu, stalo by se chvástavě ohlašované vítězství socialistické, posvěcované oběma stranami katolickými, skutečností i se svými katastrofálními důsledky pro veškeren hospodářský a sociální náš život. Tyto důsledky byly by nejúčinnější přípravou pro bolševickou katastrofu... Agrárníci

museli zachránit stát před jeho vržením do pekla socialismu a levice“. Kramář, Karel. Agrárníci a my. Národní listy, č. 353, 25. 12. 1935.

⁵⁰ Novák, c.d., s. 654.

⁵¹ Leták, c.d., s. 172.

⁵² President musí patřit všem. Venkov, č. 292, 15. 12. 1935.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ „Tlak agrárně sjednoceného henleinovského bloku – a tento blok je nyní skutečností – pouští do světa pokoutní zprávy o domnělé koalici komunistů s lidovci a socialisty. K smíchu! My že bychom se dali na cestu čachrů právě nyní, když tato cesta končí před očima všeho lidu rozvratem koalice?“ RP, č. 292, 15. 12. 1935.

⁵⁵ Slovenský deník, č. 300, 17. 12. 1935.

⁵⁶ Novák, c.d., s. 664.

⁵⁷ „Poprvé v dějinách našeho státu bude z českého a slovenského politického tábora stavěn protikandidát proti tomu, koho hlas lidu jednomyslně označil jako označoval dosud Masaryka. Dosud to bylo při presidentských volbách jenom smutnou výsadou nacionálních Němců a komunistů. Praví se nám, že prof. Němec je kandidát pravicového bloku – podle nás: fašistického bloku! – proti Benešovi, který prý je kandidátem bloku socialistického...Národ odmítá kandidáta jednoho bloku, i když je to blok „občanský“, a odmítá ho tím spíše, že není ani kandidátem všech občanských stran, nýbrž jen určité skupiny, byť vlivné a bezohledně se prosazující... Vyhlídku by měl teprve tehdy, kdyby se podařilo pro něj při volbě získat podporu a hlasy henleinovců. Ale věřit, že nástupce Masarykova nám určí Hitler – to je strašným pomyšlením pro každého, kdo je hoden nazývat se Čechoslovákem, a každý pokus v tomto směru vyburcoval by celý národ do pohotovosti“ Za svého nástupce doporučuji dr. Beneše..., Ranní noviny, č. 291, 17. 12. 1935.

⁵⁸ Gajanová, c.d., s. 172–173.

⁵⁹ AUTGM, EB I, Vnitropolitické záležitosti, sign. R 124/2, f. 39: Benešův záznam ze 17. 12. 1935.

⁶⁰ Gajanová, c.d., s. 174–175; Novák, c.d., s. 666.

⁶¹ Kahánek, c.d., s. 69–70.

⁶² Srov. pozn. 58.

⁶³ Gajanová, c.d., s. 178; Novák, c.d., s. 672.

⁶⁴ Venkov, č. 295, 19. 12. 1935.

⁶⁵ „Kandidatura dr. Beneše není žádným výrazem skutečné jednotné protifašistické fronty... jeho kandidatura není naší kandidaturou... Ne prapor socialistických vůdců a dr. Beneše, ale jediné prapor KSČ, prapor a jméno soudruha

Klementa Gottwalda ztělesňuje všechny touhy pracujícího lidu... Přesto jsme si také dobře vědomi toho, jaké důsledky by přineslo dnes v presidentských volbách vítězství sjednocené reakce... Otevřelo by cestu k tomu, aby ještě s větší brutalitou byla odbourávána demokratická práva lidu a aby byly pronásledovány všechny dělnické organizace, aby byla změněna zahraniční politika, aby Československo semknula spojenectvím s hitlerovským Berlínem a aby podřídilo národy naší země diktátu Třetí říše... Celý vývoj poměrů v Československu závisí především od toho, kdy se dělnická třída zbaví zbabělých kapitulantských politiků třídního míru“. RP, č. 294, 18. 12. 1935.

⁶⁶ „Zde se neutkali nějací nesmiřitelní nepřatelé... Boj v podstatě nepřesáhl zákulisní čachry... Ukázalo se, že ani levicová buržoasie, ani reformisté nemohou v důsledku svých třídních zájmů vést boj proti fašismu... Bylo by zcela nesprávné vést linii protifašistické fronty na hranici rozporů mezi dvěma skupinami buržoasie... Nápor reakce nebyl odražen žádnými intrikami buržoasních odpůrců, ale aktivním odporem pracujících mas“. Gajanová, c.d., s. 178, 181, 186, 189. Absurdita takové interpretace je evidentní; v této souvislosti je třeba poukázat na to, že jak Gajanová, tak Novák nepřipustně přeceňují podíl protifašistických lidových demonstrací na porážce fašistického bloku.

⁶⁷ Zrnka velkých dnů. Ranní noviny, č. 294, 20. 12. 1935.

⁶⁸ Tamtéž, č. 295, 21. 12. 1935.

⁶⁹ Pojd'me za Benešem. PL č. 297, 22. 12. 1935.

⁷⁰ Stivín, Josef. Presidentská otázka. PL, č. 297, 22. 12. 1935.

⁷¹ Kozák, Jan B. Vítězství demokracie nad fašistickým komplotem. České slovo, č. 297, 22. 12. 1935.

⁷² „Henleinova strana se tak zamilovala do myšlenky, že je stranou, která má v rukou rozhodnutí, že ani nepozorovala, že nebyla ve skutečnosti ničím jiným než figurkou na šachovnici, s kterou tahá někdo jiný... Nechce nic jiného za svou pomoc než odstranění marxistů z moci. To byla cena, za kterou byla SdP ochotna dát svoje hlasovací lístky prof. Němcovi, který by byl jako hlava státu jen figurkou na fašistické šachovnici... Co může SdP rozhodnout? Nejvýš to, aby zvítězili ti, které dávali dohromady pan Stoupal a pan Vraný v marném úsilí o zformování protisocialistického fašistického bloku, který by uchvátil moc ve státě, jenž by pak už nebyl žádnou demokracií... Henleinova strana byla ochotna podepřít nacionální, fašizující českou pravici. Doufala, že v odměnu jí bude dána hlava marxistů, odměnu, kterou by byl rozpadlý dnes fašistický blok dával velmi rád, kdyby to bývalo šlo“. Gutwirt, Václav. Prázdné lístky SdP. Nová svoboda XII, č. 44, 20. 12. 1935, s. 518–519

⁷³ Novák, c.d., s. 681–682.

- ⁷⁴“Agrární strana se nepřestane jen strachovat, přestane také strašit, a jako je po obavách jejích, tak je také po obavách z ní“. Stránský, Jaroslav. Změna v agrární straně. LN, č. 648, 31. 12. 1935.
- ⁷⁵ Lvová, Míla. Problémy dvou linií v československé buržoasní politice mezi 19. a 22. zářím 1938. Příspěvky k dějinám KSČ, Praha 1965, s. 851–897.
- ⁷⁶ Podání „prosincového bloku“ je po monografii Gajanové (1962) a studie Novákovy (1966) v české moderní literatuře o dějinách českého fašismu naprosté novum. O celém fašistickém pokusu z prosince 1935 se nenajde ani jedna zmínka u Miroslava Gregoroviče (Gregorovič, Miroslav. Kapitoly o českém fašismu. Praha 1995), tím méně u Tomáše Pasáka (Pasák, Tomáš. K historii českého fašismu. Praha 1985) a především ne, což krajně zaráží, ve vyčerpávající rozsáhlé monografii Pasákově (Pasák, Tomáš. Český fašismus 1922–1945. Praha 1999).
- ⁷⁷ Po Gajanové a Novákovi rekonstruoval a interpretoval celé téma přítomné studie její pisatel ve své exilové monografii (Pfaff, Ivan. Historické kořeny reformního hnutí v české společnosti. Kolín n. R. 1988, s. 102–111, 139–141).

ZUSAMMENFASSUNG

DER „DEZEMBERBLOCK“ UND DIE ALTERNATIVE DER LINKS-GERICHTETEN MINDERHEITSREGIERUNG IN DER TSCHECHOSLOWAKEI 1935

Ivan Pfaff

Im Herbst 1935 begann sich die Agrarpartei in der ČSR, derer Führung die extreme Rechte ergriffte, um grundsätzliche Änderung des bisherigen Kurses der Außen- und Innenpolitik der ČSR zu bemühen. Darin wurde sie von allen Rechtsparteien unterstützt. Die offene Krise brach nach Masaryks Abdikation vom Präsidentenamte vom 22. November 1935 aus. Masaryk empfiehlt als seinen Nachfolger Edvard Beneš, gegen den der ganze sich formierende „Dezemberblock“ kämpfte, und zwar mit der Ausnutzung aller Möglichkeiten einschließlich des möglichen Bürgerkriegsausbruchs. Am 3. Dezember gingen die Linken (die tschechischen und auch deutschen Sozialdemokraten, die Nationalsozialisten, die Angehörigen der Volkspartei) zur Offensive über. Am demselben Tage entstand – mit der Unterstützung von Beneš – eine Idee auf die Bildung der linksgerichteten Minderheitsregierung, die soweit als möglich auch von Kommunisten toleriert würde. Am 12. Dezember machte die KPTsch die Unterstützung der antifaschistischen Linken bekannt – am 11. Dezember wurde die Demission der bisherigen Regierung von Masaryk nicht angenommen –, aber schon um drei Tage später distanzierte sie sich davon. Die Position der Beneš-Gruppe mit dem Block der Sozialisten und Volksparteimitglieder formte sich besser als die Position des „Dezemberblocks“ der tschechischen Faschismus. Die breiten Volksschichten hielten Beneš für einen antifaschistischen Kandidaten und fassten seine Wahl für ihre eigene Sache. Der Minister für Unifikation – sonst Mitglied der Volkspartei – Msgre. Šrámek, der der Ministerpräsident der ersehnten Regierung werden konnte, hielt die Ablehnung der Regierungsdemission vom 11. Dezember für eigene Niederlage und verfiel der Depression, die mit ihm die meisten Linken teilten, aber Beneš blieb standhaft, auch wenn die KPTsch am 15. Dezember die Chance auf die Bildung der linksgerichteten Regierung definitiv vereitelte. Die Linken disponierten über 205 Stimmen von 450, die Rechte hatte doch die Mehrheit. Ausschlaggebend war die Stellung der Partei Henleins, mit der die Rechten rechneten. Diese Partei erlebte aber eine Krise und so kündigten Henleins Anhänger die Zurückhaltung an. Die slowakischen Agrarier waren – im Widerspruch mit der Zentrale ihrer Partei –, für Beneš. Am 17. Dezember fiel Msgre. Hlinka, der Führer der slowakischen Volkspartei, die ein Verbündeter der Agrarier war, nach dem

Gespräch mit Beneš von dem faschistischen Block ab. Deshalb kapitulierte die Agrarrechte zwölf Stunden vor der Wahl, und am 18. Dezember wurde Beneš mit 340 Stimmen von 440 zum Präsidenten gewählt.

Seine Wahl brachte die Niederlage der extremen Rechte und ihres Versuchs um Machtergreifung. Es wurde ein Versuch um eine reaktionäre Änderung der bisherigen tschechoslowakischen Demokratie niedergeschlagen. Es war der Sieg von historischer Tragweite; obwohl der Faschismus besiegt wurde, wurde er nicht vernichtet.